

בס"ד 'מקץ' תשפ"ו. שנה ח', גיליון מס. 394 מהדורה מורחבת

"וּקְמוּ שִׁבְעַ שְׁנֵי רָעַב אַחֲרֵיהֶן" (בראשית מ"א, ל')
(כמה שנות רעב היו בפועל)

(ל) וּקְמוּ שִׁבְעַ שְׁנֵי רָעַב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל הַשִּׁבְעָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְכָלָה הָרָעַב אֶת הָאָרֶץ.

פרעה רואה בחלומו שבע פרות רעות האוכלות את שבע הפרות הבריות, ושוב רואה שבע שבילים דקות הבולעות את שבע השבילים הבריות, ויוסף פותר לו את החלום, שבתחילה יהיו שבע שנות שובע, ואח"כ יתחילו שבע שנות רעב, כמובא בפסוק זה.

(נג) וַתְּחַלְינָה שִׁבְעַ שְׁנֵי הַשִּׁבְעָ, אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.
(נד) וַתְּחַלְינָה שִׁבְעַ שְׁנֵי הָרָעַב לְבֹאֵ אֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף, וַיְהִי רָעַב בְּכָל הָאֲרָצוֹת וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לֶחֶם.

ובהמשך הפרשה מובא בפסוקים נ"ג - נ"ד שאכן, היו שבע שנות שובע, ולאחריהן התחילו שבע שני הרעב, כאשר אמר יוסף.

שאלה מרכזית

כמה שנות רעב היו בפועל, האם שבע שנים כפי שהופיע בחלום, או רק שנתיים עד שירד יעקב למצרים?

פשטות המקרא

כאשר בודקים את פשטות המקרא נראה שקשה להכריע כמה שנים היה הרעב, וניתן למצא אסמכתאות לשני הצדדים.

הרעב היה שבע שנים - בפסוק נ"ד נאמר: **"וַתְּחַלְינָה שִׁבְעַ שְׁנֵי הָרָעַב"**, ומשמע בפשטות, שהתורה מספרת לנו שעתידים להיות בפועל שבע שנות רעב, ועכשיו התחילו שנים אלו.

וכן בפרשת 'ויגש' כאשר יוסף מתגלה בפני אחיו, הוא אומר להם: **"כִּי זֶה שְׁנֵיתִים הָרָעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר" (מ"ה, ו).** ומשמע, שהוא בטוח שיהיו בסה"כ שבע שנות רעב, **ועוד משמע**, שהוא מתגלה אליהם לקראת סוף השנה השניה של הרעב.

ושני דברים אלו משתמע גם מהמשך שם, שיוסף אומר לאחיו, שיגידו לאביו שירד למצרים בכדי שיוכל לכלכל אותם: **"וְכִלְכְּלֹתִי אֶתְּךָ שֵׁם כִּי עוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים רָעַב, כֵּן תִּגְרֹשׁ אֶתְּךָ וּבֵיתְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ" (מ"ה, י"א).**

ואכן, זו דעת **'ספורנו'** שאומר **בפסוק י"ז**: **"בשנה ההיא. אחר שאפס כסף והיא היתה השנה הששית לשני הרעב"**. ובפסוק י"ח ממשיך ואומר: **בשנה השנית. השנית מזמן שתם הכסף והיא היתה השנה השביעית לשני הרעב"**. ונראה לומר, ששיטתו מתבססת על כך שסובר שדברי החלום אמת, והרעב היה שבע שנים. ואם הפסוק מדבר על כך שבשנה השנית נתן להם יוסף זרע לזרע את האדמה, אז כנראה היתה זו השנה השביעית.

גם **'רמב"ן'** סובר שעל דרך הפשט הרעב נמשך שבע שנים, ומוסיף הסבר, שלא יתכן שנגמר כל הכסף והמקנה בשנה אחת, אלא שלקח חמש שנים עד שנגמר להם הכסף, ואז באו אל יוסף בשנה הששית, ונתן להם לחם תמורת המקנה שלהם. ובשנה השניה

שהיא השנה **השביעית** נתן להם זרע עבור אדמתם, בשביל שיזרעו לאחר שתעבור השנה השביעית ויגמר הרעב.¹

הרעב היה יותר משנתיים אך פחות משבע שנים - בהמשך התורה מתארת את ירידת יעקב ובניו למצרים, בסוף השנה השנייה של הרעב, ומתארת כיצד יוסף התחיל לכלכל אותם: **"וַיִּכְלֹל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אָחָיו וְאֶת כָּל בֵּית אָבִיו לָחֶם לְפִי הַטָּף" (מ"ז, י"ב).**

ומיד בפסוק שלאחר מכן מתארת התורה את הרעב שהיה במצרים: **"וְלָחֶם אֵין בְּכָל הָאָרֶץ כִּי כָבֵד הָרָעָב מְאֹד, וַתֵּלֶה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרָעָב" (מ"ז, י"ג).** ואם נאמר שהתורה הולכת כסדרה מבחינת זמני האירועים, אז נצטרך לומר שפסוק זה מתאר את הרעב שהיה לאחר שבית יעקב ירדו למצרים, כלומר **בשנה השלישית של הרעב**. ואם נעקוב אחרי המשך תיאור הרעב המופיע בהמשך הפסוקים, נראה שבאותה שנה נגמר להם הכסף שבו קנו לחם, ולאחר מכן מכרו את כל המקנה שלהם עבור הלחם, והפסוק מסכם: **"וַיָּבִיאוּ אֶת מִקְנֵיהֶם אֶל יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לָחֶם בְּסוּסִים וּבְמִקְנֵה הָצֹאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבְחֻמְרֵם וַיִּנְהַלֵּם בְּלָחֶם בְּכָל מִקְנֵיהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא" (מ"ז, י"ז), ולפי פשטות הפסוקים, היות ולא כתוב איזו שנה היא זו, אלא כתוב בצורת סתמית - **'בַּשָּׁנָה הַהִוא'** אז משמע שעכשיו הסתיימה **השנה השלישית של הרעב**.**

אך הפסוק הבא מעורר בנו תהייה, כי בפסוק י"ח נאמר: **"וַתֵּתֶם הַשָּׁנָה הַהִוא וַיָּבִאוּ אֲלֵיוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא נִכְחַד מֵאֲדֹנֵי כִּי אִם תֵּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל אֲדֹנֵי, לֹא נִשְׁאַר לִפְנֵי אֲדֹנֵי בְּלִתִּי אִם גּוֹיְתָנוּ וְאֲדָמְתָנוּ" (מ"ז, י"ח).** ובפסוק זה מוגדרת השנה הזו - **'בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית'**, ולפי סדר השנים שהגדרנו, זו צריכה להיות **השנה הרביעית** ולא השנה השנייה.

ועוד, יש לברר, שהרי הם באים בשנה הזו, המוגדרת כשנה השנייה, אל יוסף, ומבקשים ממנו שיקנה אותם ואת אדמתם ויתן להם לחם, וגם זרע לזרע את האדמה, ככתוב: **"לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲדָמָתָנוּ קִנְיָה אֲתָנוּ וְאֶת אֲדָמָתָנוּ בְּלָחֶם וְנִהְיָה אֲנַחְנוּ וְאֲדָמָתָנוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה וְתֵן זֶרַע וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תִשָּׁם" (מ"ז, י"ט).** ויוסף קונה את אדמותיהם ונותן להם זרע לזרע, ככתוב: **"וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל הָעָם הֵן קִנִּיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֶת אֲדָמָתְכֶם לְפָרְעָה הֵא לָכֶם זֶרַע וְזָרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה" (מ"ז, כ"ג).** ואיך הם מבקשים ויוסף נותן להם זרע לזרע את האדמה, הרי בשנות הרעב לא היה שייך לזרע, וכמו שאמר יוסף לאחיו: **"כִּי זֶה שְׁנָתִים הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֵרִישׁ וְקָצִיר" (מ"ה, ו).**

ואם אנחנו נמצאים כעת בשנה הרביעית, הרי אנחנו בתוך שנות הרעב. אלא וודאי שצריך לומר שבזמן הזה כבר פסק הרעב, ואמנם עוד לא היה להם לחם, והיו צריכים לקנות מיוסף, אך כבר היה אפשר לזרע את האדמה. **ועוד**, שיותר אין התורה מתארת מה היה בשנים שלאחר מכן, האם היה רעב או לא, ומכאן שלאחר שנה זו כבר לא היה רעב. **ולסיכום**, מפשטות המקרא משמע - **שהרעב היה פחות משבע שנים**.

דעה זו בחלקה ניתן למצא בדברי **'אבן עזרא'** שאומר: **"מצאנו בדרש כי נסתלק הרעב בזכות יעקב. ויתכן שהיה הרעב שלש שנים ולא היו כמו הד' שעברו" (מ"ז, י"ט).** כלומר, שהשנתיים שהתורה מדברת עליהם היו לאחר בואו של יעקב למצרים, וביחד היו ארבע שנות רעב קשה, וכפי שהעלינו לעיל מפשט הפסוקים, אלא שבכדי שלא

-----

1. ומעין זה גם **'חזקוני'**: **"בשנה השנית - לפי הפשט לביאת יעקב, והיא רביעית לרעב שהרי התבואה שנשארה מן השובע והכסף שבידם הספיק להם שלש שנים, וברביעית נתנו מקניהם ובחמישית אדמתם, ובששית גופם, ובשביעית נתן להם זרע וזרעו, ולקטו בשמינית תבואה מן השדה ופסק הרעב.**

לסתור את דברי החלום, הוא מעלה אפשרות שהרעב המשיך עוד שלש שנים, אך לא היה כל כך קשה כמו ארבעת השנים הראשונים, ולכן כבר היה ניתן להתחיל ולזרע.²

דעת המדרשים

הרעב נמשך רק שנתיים - מקור לכך נמצא בדברי תנאים. **ב'מדרש רבה'** (בראשית פרשה פ"ט פסקה ט"ו) מובא: "א"ר יוסי בן חנינא **ב' שנים עשה הרעב** שכיון שירד יעקב אבינו לשם כלה הרעב".³ וכן מובא **ב'תוספתא'** (מסכת סוטה פרק י"ג): "עד שלא ירד יעקב למצרים היה רעב שנא' (שם מ"ה, ו') כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ וגו' **משירד מהו אומר** (שם מ"ז, כ"ג) **הא לכם זרע וזרעתם את האדמה**".

קושי - קביעה זו נוגדת את החלום - הרעיון, שבבוא יעקב למצרים פסק הרעב, ונמשך בפועל רק שנתיים, מעורר שאלה, שהרי האלוקים הראה לפרעה בחלום שהרעב יהיה שבע שנים ולא שנתיים. וניתנו מספר פתרונות לקושי זה:

הסבר א' - חמש שנות הרעב הושלמו לאחר מות יעקב

פתרון לקושי זה מובא **ב'תוספתא'** דלעיל: "א"ר יוסי כיון שמת יעקב אבינו חזר **הרעב ליושנו** שנא' (שם נ', כ"א) ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם [ואת טפכם וגו']". וא"כ, בסה"כ היו שבע שנות רעב כפי שהודיע האלוקים לפרעה, אך היתה הפסקה מהזמן שיעקב ירד למצרים עד פטירתו, ולכן לאחר מיתת יעקב, יוסף היה צריך להבטיח לאחיו שהוא יכלכל אותם.⁴

הסבר זה מובא גם **ב'ספרי'** (פרשת עקב פסקא ב') אך **ר' שמעון בן יוחאי** מתנגד לרעיון זה ואומר: "אין זה קידוש השם שדברי צדיקים קיימים בחייהם ובטלים לאחר מיתתו". אך בנו **ר' אלעזר בר' שמעון** כן מקבל את הרעיון ואומר: "רואה אני את דברי ר' יוסי מדבר אבא, שזה קידוש השם שכל זמן שצדיקים בעולם ברכה בעולם נסתלקו צדיקים מן העולם נסתלקה ברכה מן העולם".

הסבר ב' - בשאר הארצות נמשך הרעב שבע שנים

גם **רמב"ן'** מעלה קושי זה וטוען: "ואם כן לא נתקיימו דברי יוסף כפתרונו **ויבא הענין לחשוד אותו בחכמתו**". ומעלה אפשרות להסביר, שרק במצרים היה הרעב רק שנתיים, אך בשאר הארצות נמשך שבע שנים: "ואולי נאמר שהיה **הרעב בארץ כנען כדבר יוסף**, אבל במצרים ירד יעקב אבינו אל היאור לעיני פרעה ולעיני כל מצרים וראו כל עמו שעלה נילוס לקראתו, וידעו כי ברכת ה' היא לרגלי הנביא". אך הוא מקשה על הסבר זה, שיוצא שהחלום לא היה אמת, כי הראו לו רק מה שנגזר מלכתחילה שיהיה, אך לא את המציאות האמיתית שתהיה בפועל.

-----

2. **רמב"ן'** לא מקבל הסבר זה ואומר: "**ואין דבריו נכונים כלל**, כי מספר החלום ושברו ישווה כל השבע שנים, ואילו היה כן יזכיר הכתוב עניינם של השנים האלה".

3. במדרש שם מובאות דעות נוספות, ששנות הרעב היו לפי מספר הפעמים שהם מוזכרים בתורה: "ר' יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אמר י"ד [שנה] היו, שכן פרעה רואה. רבי נחמיה אמר כ"ח שנה היו שכן פרעה אמר ליוסף. רבנן אמרי מ"ב שנה היו שכן פרעה רואה ואומר ליוסף ויוסף חוזר ואומר לפרעה".

4. **ב'מדרש רבה'** (בראשית פרשה פ"ט פסקה ט"ו) מובאת דעה אחרת, שהרעב חזר בתקופת יחזקאל: "א"ר יוסי בן חנינא ב' שנים עשה הרעב שכיון שירד יעקב אבינו לשם כלה הרעב. ואימתי חזרו בימי יחזקאל הה"ד (יחזקאל כט) ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיינה שממה ארבעים שנה". וזה תואם את דעת רבנן שהרעב היה צריך להימשך 42 שנים, שנתיים בימי יוסף, ועוד 40 שנה בימי יחזקאל.

ונראה להוסיף ולהקשות, שהרי החלום מראה רק מה שיהיה במצרים, שהרי פרעה חולם שהוא עומד על היאור, ויוסף פותר לו ואומר: **"הנה שבע שנים באות, שבע גדול בכל ארץ מצרים. וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשפח כל השבע בארץ מצרים, וכלה הרעב את הארץ"** (מ"א, כ"ט - ל'), ומשמע ששבע שני הרעב יהיו גם בארץ מצרים.

אלא, שבעל **'אור החיים' הקדוש** מדקדק שם, שאמנם השובע היה רק בארץ מצרים אך הרעב היה בכל הארצות: **"הנה שבע שנים וגו' דקדק לומר בכל ארץ מצרים שתי פעמים, ולא אמר בארץ סתם כמו שאמר בסמוך, לומר כי השבע אינו אלא בארץ מצרים אבל הרעב הוא בכל העולם**, ולזה כשאמר וכלה הרעב לא אמר ארץ מצרים בלבד, אלא את הארץ בין ארץ מצרים בין שאר הארצות, וכמו שכן היה דכתיב (פסוק נו) והרעב היה על כל פני הארץ, ובשבע אמר הכתוב ותכלינה **שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים** הרי זה מגיד כי לא היה שבע אלא בארץ מצרים".

ועדיין צריך לברר, כיצד יוסף למד זאת מפרטי החלום. ומסביר בעל **'אור החיים' הקדוש** שיוסף למד זאת מזה שראה שהפרות היו דקות ורעות, ואם היה שובע בעולם, לא היה כזה רעב בארץ מצרים, כי היו מביאים לחם משאר הארצות, אלא ודאי שהרעב הוא בכל העולם. אך לגבי השובע אין לו ממה להוכיח שהיה בכל הארצות.⁵

התאמת רעיון זה לפסוקי התורה

לעיל ראינו, שמבדיקת פשט סדר האירועים במקרא יוצא שהרעב נמשך עוד שנתיים לאחר שיעקב הגיע למצרים, ואיך הדבר מסתדר עם מדרשים אלו?

'רש"י' פותר בעיה זו ע"י שלאחר שגומר **בפסוק י"ב** לספר על כך שיוסף הושיב את אביו ואחיו בארץ גושן וכלכל אותם לחם לפי הטף, מובא **בפסוק י"ג**: **"ולחם אין בכל הארץ כי כבד הרעב מאד ותלה ארץ מצרים וארץ כנען מפני הרעב"**. אומר שם **'רש"י'**: **"ולחם אין בכל הארץ - חוזר לענין הראשון לתחילת שני הרעב"**. כלומר, מפסוק זה חוזרת התורה ומתארת את שנות הרעב מתחילתן. **ובפסוקים י"ג - י"ז** מתארת התורה את התנהלותם בשנה הראשונה, שנגמר לאנשי מצרים גם הכסף וגם כל המקנה עבור הלחם שקיבלו מיוסף, **ופסוק י"ז** מסיים ואומר: **"וינהלם בלחם בכל מקניהם בשנה ההוא"**, כלומר, בשנה הראשונה של שנות הרעב.

ובפסוק י"ח נאמר: **"ותתם השנה ההוא, ויבאו אליו בשנה השנית ויאמרו לו לא נכחד מאדני כי אם תם הפסף ומקנה הבהמה אל אדני, לא נשאר לפני אדני בלתי אם גִּוְיָתָנוּ וְאֶדְמָתָנוּ"**, ושוב אומר **'רש"י'**: **"בשנה השנית. שנית לשני הרעב"**. כלומר, שהתיאור של שנתיים אלו, אינו הולך לפי סדר המאורעות, שהם היו לאחר שיעקב הגיע למצרים, אלא התורה חוזרת לאחור, ומתארת את המצב במצרים בשנתיים הראשונות של הרעב, לפני שיעקב הגיע למצרים. ולפי זה יוצא, שאכן לאחר שנתיים, שאז הגיע יעקב למצרים אז פסק הרעב, והתחילו לזרע את האדמה.

גם **'רמב"ן'** מתבסס על מדרשים אלו, ואומר: **"ויבאו אליו בשנה השנית לשני הרעב, ואף על פי שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר (לעיל מה ו), מכיוון שבא יעקב למצרים באתה ברכה לרגלו והתחילו לזרע וכלה הרעב"**.

-----

5. **'מלבי"ם'** מדייק זאת, ממה שפרעה סיפר ליוסף שראה שהפרות היפות עולות מן היאור, ואילו בפרות הרעות לא סיפר לו פרעה שראה אותם עולות מן היאור. ואמר יוסף שזה דבר אלהים ששם כן בפיו של פרעה שהרעב יהיה כללי, אבל השבע יהיה רק בארץ מצרים.

ואולי בעל **'אור החיים' הקדוש** לא דייק מדבר זה, כי בחלום עצמו, כן נאמר שפרעה ראה את הפרות הרעות עולות מן היאור.

האם בחלום יש רמז לכך שהרעב יהיה רק שנתיים

לדעה המובאת **במדרשים** שהרעב היה רק שנתיים, ברור, שיוסף לא הבין כך מדברי החלום, כי הוא מדבר כל הזמן על שבע שנות רעב, גם בדברו אל פרעה, וגם בדברו אל אביו ואחיו. אך בהיות החלום חלום אמת, אפשר לצפות שיהיה בו איזה שהוא רמז לכך, ששנות הרעב לא יהיו שבע שנים. ואף שיוסף לא מצא רמז לדבר, ניתן לומר, שמשמים העלימו ממנו ומכולם את הדבר, כי אם היו יודעים שהרעב יהיה רק שנתיים, אז לא היו נדרשים דווקא לחוכמת האלוקים שביוסף בכדי להתמודד עם הבעיה הזו. ואף יעקב ובניו לא היו צריכים כלל לרדת למצרים, כי שרדו את השנתיים הראשונות בהיותם בארץ כנען, ויוסף משכנע אותם לרדת רק בטענה שהרעב יימשך עוד חמש שנים, ורק כך נרקמה התוכנית האלוקית לירידתם לגלות מצרים.

אך בכל זאת מעניין לבדוק האם ניתן למצא בחלום רמז לכך ששנות הרעב לא יהיו בפועל שבע שנים תמימות.

ונביא בתחילה את הפסוקים המתארים את החלום : **"(ב) וְהָיָה מִן הַיָּאֵר עֹלֶת שְׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מֵרָאָה וּבְרִיאַת בָּשָׂר, וַתַּרְעִינָה בָּאָחוּ. (ג) וְהָיָה שְׁבַע פָּרוֹת אַחֲרוֹת עֹלֹת אַחֲרֵיהֶן מִן הַיָּאֵר רָעוֹת מֵרָאָה וַדָּקוֹת בָּשָׂר, וַתַּעֲמִדְנָה אֶצֶל הַפָּרוֹת עַל שְׂפַת הַיָּאֵר. (ד) וַתֹּאכְלֶנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמֵּרָאָה וַדָּקוֹת הַבָּשָׂר אֶת שְׁבַע הַפָּרוֹת יְפוֹת הַמֵּרָאָה וְהַבְּרִיאַת, וַיִּיקַץ פְּרָעָה"** (מ"א, ב' - ד').

ואם נדקדק בהם, נראה **שבפסוקים ב' - ג'** מוזכר מספר השנים - **'שבע'** גם לגבי הפרות הבריאות וגם לגבי הדקות. לומר, שבתוכנית היה שיהיו שבע שנות שבע ואחריהן שבע שנות רעב. אך **בפסוק ד'** כתוב : **"ותאכלנה הפרות הרעות... את שבע הפרות יפות..."**, ואם לגבי היפות מוזכר המספר **'שבע'**, הרי שלגבי הרעות לא מוזכר המספר - **'שבע'**. ואולי בזה יש רמז לכך, ששנות השובע יהיו שבע, אך **שנות הרעב לא יהיו שבע. ואפשר להוסיף**, שרק כתוב בלשון רבים - **'הפרות'** ומיעוט רבים שניים, ומכאן רמז לכך שיהיו רק שני שנות רעב.

ואותה תופעה אנו מוצאים לגבי חלום השבלים : **"(ה) וַיִּשָּׁן וַיַּחֲלֹם שְׁנִית, וְהָיָה שְׁבַע שָׂבִילִים עֹלֹת בְּקִנָּה אֶחָד בְּרִיאַת וְטֹבוֹת. (ו) וְהָיָה שְׁבַע שָׂבִילִים דָּקוֹת וְשֹׁדְפוֹת קָדִים צְמָחוֹת אַחֲרֵיהֶן. (ז) וַתִּבְלַעְנָה הַשָּׂבִילִים הַדָּקוֹת אֶת שְׁבַע הַשָּׂבִילִים הַבְּרִיאַת וְהַמְלָאוֹת, וַיִּיקַץ פְּרָעָה וְהָיָה חֲלוֹם".** והנה, גם לגבי השבלים, בחלום מופיע המספר - **'שבע'** גם לגבי השבלים הטובות וגם לגבי השבלים הדקות, אך בתיאור הבליעה, מופיע המספר - **'שבע'** רק לגבי השבלים הטובות, אך לגבי השבלים הדקות לא מופיע המספר - **'שבע'**, ועל הישנות הרמז פעמיים, אולי מוכיח הדבר שהרמז נכון מעם האלקים.

ודקדוק זה חוזר על עצמו גם כאשר פרעה חוזר על החלום בפני יוסף : **"(כ) וַתֹּאכְלֶנָה הַפָּרוֹת הָרָקוֹת וְהָרָעוֹת, אֶת שְׁבַע הַפָּרוֹת הָרָאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאַת. (כז) וַתִּבְלַעְנָה הַשָּׂבִילִים הַדָּקוֹת אֶת שְׁבַע הַשָּׂבִילִים הַטֹּבוֹת, וְאָמַר אֶל הַחֲרָטְמִים וְאֵין מִגִּיד לִי".** וא"כ, תופעה זו מחזקת עוד יותר את הדבר הנרמז.

ואולי אפשר למצא רמז נוסף בפסוקים המובאים בפתרון של יוסף : **"(כט) הִנֵּה שְׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת, שְׁבַע גְּדוֹל בָּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם. (ל) וְקָמוּ שְׁבַע שָׁנִי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁפַּח כָּל הַשָּׂבַע בָּאֶרֶץ מִצְרָיִם, וְכָלָה הָרָעָב אֶת הָאֶרֶץ"** (מ"א, כ"ט - ל.). כאשר, לגבי שנות השבע נאמר הפועל - **'בָּאוֹת'**, שכל השבע השנים באות, ויהיו בפועל שבע שנות שבע. אך לגבי השנים הרעות לא נאמר ששבע שנים באות, אלא - **'וְקָמוּ'**. ואולי פועל זה בא לרמז שהשנים הרעות רק יקומו, כלומר יתחילו להיות, אך בפועל לא יהיו שבע שנות רעב.